

2. Мокиенко В. М. Русская бранная лексика : цензурное и нецензурное / В. М. Мокиенко // Русистика. – Берлин, 1994. – № 5. – С. 50-73.
3. Словарь современного русского города : Ок. 11000 слов, ок. 1000 идиоматических выражений / [ред. Б. И. Осипов]. – М. : Русские словари, Астрель, АСТ, Транзиткнига, 2003. – 565 с.
4. Словник сучасного українського сленгу / [упоряд. Т. М. Кондратиук]. – Х. : Фоліо, 2006. – 350 с.
5. Химик В. В. Большой словарь русской разговорной экспрессивной лексики (Предисловие) / В. В. Химик. – СПб : Норинт, 2004. – 768 с.
6. Шульжук Н. В. Сленг як нелітературний пласт сучасної української лексики / Н. В. Шульжук // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія : Філологічна. – 2011. – Вип. 21. – С. 102-112.
7. Thorne T. Dictionary of Contemporary Slang / Tony Thorne. – 3-d ed. – London : A&C Black Publishers Ltd., 2005. – 512 p.

REFERENCES

1. Kozhelupko, T. P. (2009). Sleng kak sredstvo subkulturnogo kodirovaniya v sovremennyh amerikanskih i russkih rep tekstah. [Slang as the means of subcultural coding in modern American and Russian rap texts: thesis abstract]. Moscow.
2. Mokiienko, V. M. (1994). Russkaya brannaya leksika: tsenzurnoye i netsenzurnoye // Rusistica. [Russian abusive vocabulary: sensorial and obscene // Rusistics]. Berlin, Vol. 5.
3. Osipov, B. I. (2003). Slovar sovremennogo russkogo goroda. [Dictionary of modern Russian city]. Moscow: Russkiye slovni.
4. Kondratiuk, T. M. (2006). Slovyk suchasnoho ukrainskogo slengu. [Dictionary of modern Ukrainian slang]. Kharkiv: Folio.
5. Khimik, V. V. (2004). Bolshoy slovar russkoy razgovornoy ekspressivnoy leksiki. [Big Dictionary of Russian colloquial expressive vocabulary]. St. Petersburg: Norint.
6. Shulzhuk, N. V. (2011). Sleng yak neliteraturnyi plast suchasnoi ukrainskoi leksyky // Naukovi zapysky Natsionalnogo universytetu “Ostrozka akademiya”. [Slang as nonstandard layer of modern Ukrainian vocabulary // Scientific notes of National University “Ostrog Academy”]. Ostrog, Vol. 21.
7. Thorne, T. (2005). Dictionary of Contemporary Slang / 3-d ed. London: A&C Black Publishers Ltd.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Гарлицька – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови з методикою викладання Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: загальне мовознавство, соціолінгвістика, лексичні та фразеологічні особливості мови сучасного міста.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Tetiana Harlytska – Candidate of Philological Sciences, docent; docent of English Language and Teaching Methodology department, Kryvyi Rih pedagogical University.

Scientific interests: common linguistics, sociolinguistics, lexical and phraseological peculiarities of the city language.

УДК 811.111'161.2

СЕМАНТИКА ЛЕКСЕМИ ТА ЇЇ СПОЛУЧУВАНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ СЛЪОЗА ТА АНГЛІЙСЬКОЇ TEAR)

Наталія ГРИГОРЕНКО (Крививницький, Україна)

e-mail: ngrigorenko@kspu.kr.ua

ГРИГОРЕНКО Наталія. СЕМАНТИКА ЛЕКСЕМИ ТА ЇЇ СПОЛУЧУВАНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ СЛЪОЗА ТА АНГЛІЙСЬКОЇ TEAR)

У статті розглядаються семантичні особливості сполучуваності лексики слъоза / tear крізь проблему структури лексичного значення слова – простежується зв'язок між ієрархією сем та семантичною валентністю одиниці. Аналізується реалізація семантики досліджуваної лексики у сталих словосполученнях та фразеологічних одиницях.

Ключові слова: лексичне значення, структура значення, сема, семантична валентність, колокація, фразеологічна одиниця.

GRYGORENKO Natalia. SEMANTICS OF THE LEXEME AND ITS COMBINABILITY (USING THE EXAMPLE OF UKRAINIAN СЛЪОЗА AND ENGLISH TEAR)

The paper dwells upon the semantic peculiarities of the lexeme combinability – they are examined with regard to the theory of the meaning structure of the word using the example of the Ukrainian слъоза and the English tear. The hierarchy of the semes in the meaning of the word and the semantic valency of it are observed as interconnected phenomena. The idea of the invariant meaning as a cognitive scheme of the phenomenon is being analyzed. The paper suggests the idea of contextual meanings as the result of some selective actualization of the certain semes of the invariant meaning: when the hierarchy of the semes gets changed a new lexical-semantic variant may appear after having some stable occurrence in different utterances. The collocations and phraseological units with the component слъоза / tear are examined and the meanings of this component are analyzed. The meaning structure of the word reveals both universal and specific national characteristics based on the nature of the phenomenon denoted, on the peculiarities of its interpretation by the national mentality, on the metaphorical potential of the notion. The word meaning is the result of processing the information about the world, while getting to know it, by generations of the nation. The contrastive analysis of the meaning structure and the semantic valency of the word under study is carried out. Context is identified as the realization field for lexical connotations.

Due to the meaning structure the coparts the word сльоза / tear takes verbalize the qualitative and quantitative features of the phenomenon, its duration or intensity, its connection with other attended circumstances, the place of its appearing or the way of its disappearing, its influence on somebody. The personification of this element of the world and its symbolic nature are observed in both languages.

Keywords: lexical meaning, the meaning structure, seme, semantic valency, collocation, phraseological unit.

Постановка проблеми та її актуальність. Мовна матерія – явище суто абстрактне і наскрізь антропоцентричне. Крім того, вона виблискує національними візерунками та змінюється, як усе у світі. Це і зумовлює закони, які впорядковують рух цієї матерії. Мовознавці споконвіку намагаються дослідити явище мови, виявити закономірності її існування та розвитку, застосувати на повну її дивний потенціал. На початок 21-го століття вже за належне сприймаються такі лінгвістичні основи, як «мова – засіб комунікації», «мовна система – складна та взаємозумовлена структура», «різні мови мають як універсальні, так і національно-специфічні риси», «мову варто розглядати на трьох рівнях – рівні абстракції, рівні норми та рівні узусу» тощо. На сучасному витку цивілізації новітні інформаційні технології вимагають нових лінгвістичних досліджень та підпорядкування досягнень мовознавства потребам цифрових інновацій. Це загострює проблему фіксації мовного матеріалу в словниках, особливо з погляду на те, що алгоритмічні установки комп'ютера не вихоплюють із мовної форми повний обсяг змісту, як це спроможний зробити людський мозок. З іншого боку, фіксація значення мовних одиниць у словнику завжди вимагала кропіткої праці багатьох поколінь мовознавців – паперові словники укладалися ґрунтовно та на віки. Тепер електронні версії розробляються гнучко та набагато швидше, оскільки машинним способом стає можливим охопити обсяги інформації, непідвласні одній людині. Отже, проблема значення слова не нова, але отримує нові виклики.

Мета дослідження. Наше дослідження семантичної структури слова та структури семантичного значення [4] підтвердило існування проблеми розрізнення окремих лексико-семантичних варіантів у структурі значення слова та проблеми опису комбінаторних властивостей окремих семем. Ця стаття є спробою унаочнити зв'язок між значенням лексеми та особливостями її валентності на прикладі все тієї ж англ. *tear* та укр. *сльоза*. Отже, **матеріалом дослідження** є отримані методом суцільної вибірки зі словників двох мов словосполучення, колокації, фразеологічні одиниці з компонентом «сльоза» – 83 українських та 46 англійських.

Соматизми є одним із найдавніших пластів лексики, який вважається мовною універсалією, оскільки будова тіла та особливості його функціонування однакові для носіїв будь-якої мови. Крім того, багато соматизмів мають символічний характер, тобто яскраво ілюструють своєрідність мови, що пояснює інтерес саме до зіставного аналізу їхньої семантики.

Об'єктом дослідження є сталі випадки вживання одиниці *сльоза / tear* у контексті, **предметом** уваги є семантичні закономірності сполучуваності зазначеної одиниці, тобто її валентність.

Необхідність зазначення особливостей сполучуваності слова у словниковій статті унаочнено у роботах І. О. Мельчука та Ю. Д. Апресяна [2, с. 537-542]; колокації (сталі комбінації мовних одиниць) наводяться у кожному електронному словнику – корпусна лінгвістика забезпечує виявлення особливостей сполучуваності слова перевіреними статистичними методами; наведення фразеологічних одиниць із словом, яке описується, є давньою лексикографічною традицією. Увесь цей обсяг інформації ускладнює оформлення словникової статті, особливо, коли лексема багатозначна. Хоча саме валентність слова вважається одним із критеріїв виділення лексико-семантичних варіантів у структурі його значення.

Когнітивний підхід до визначення лексичного значення слова має на увазі той факт, що воно є результатом обробки інформації про світ, отриманої в процесі його пізнання і збереженої для поколінь. У той же час, лексичне значення слова – це віддзеркалення у свідомості людини предметів та явищ дійсності, тобто певний зміст. Лінгвокультурологічний підхід підкреслює національну специфічність значення слова, оскільки в ньому проявляється ментальність народу, культурно-історичні відбитки. Беручи все це до уваги, розглядатимемо лексичне значення мовної одиниці як абстрактну схему-відображення певного елемента

навколишнього світу у свідомості носіїв мови, тобто як сукупність імпліцитних характеристик, вербалізованих (або ні) у словниковій статті. Традиційно, окремий ЛСВ (семема) багатозначного слова також сприймається як ієрархічно організований ланцюжок смислів. За гіпотезу беремо твердження, що структура значення слова (тобто кількість ЛСВ) залежить від того, наскільки багато з цих смислів мають здатність 'порушити' цю ієрархію і стати категоріальною семою. Еволюційний підхід до визначення лексичного значення виокремлює здатність останнього до переосмислення, зміни, трансформації або навіть зникнення чи відродження.

Досліджувана одиниця *сльоза / tear* є полісемантичною в обох мовах і структура значення обох лексем має схожі характеристики. Якщо керуватися думкою про існування позаконтекстного (інваріантного) значення слова, зумовленого місцем лексеми у мовній системі, то таким є ЛСВ₁ – *безбарвна прозора солонувата рідина, яку виділяють розміщені в очній ямці залози при деяких фізіологічних або психічних станах (при подразненні, болю або сильних душевних переживаннях і т. ін.)* [6 (9: 386)] / *a drop of clear salty liquid secreted from glands in a person's eye when they cry or when the eye is irritated* [13] – який можливо умовно представити когнітивною схемою «рідина певного кольору, смаку, консистенції, утворювана в очах людини через фізіологічний або психічний стан або подразник та схильна виділятися з очей». Відповідно, ЛСВ₂ стало результатом виходу смислу «виділятися (з очей)» на перше місце – *плач, ридання / the process of shedding tears (usually accompanied by sobs or other inarticulate sounds)* [14] – схема трансформувалася у «процес виділення з очей людини рідини через певний стан або подразник + схлипування». Тоді, ЛСВ₃ – це актуалізація смислу «психічний стан» – *горе, страждання / a state of intense frustration* [11], *grief; sorrow* [12] – схема звузилася до «емоційний стан (але, переважно, лише негативний) з певним симптомом». Метафоричний ЛСВ₄ базується на тому, що категоріальною стала сема «форма» – *краплини соку, вологи, що виділяються на поверхні чого-небудь / something resembling a tear, as a drop of a liquid or a tearlike mass of a solid substance, especially having a spherical or globular shape at one end and tapering to a point at the other* [12] – тому вся схема зводиться до «краплеподібна річ» (хоча, латентними залишаються ознаки «прозорість», «динамічність», «рясність» тощо), в українській мові вербалізується лише смисл «рідина», в англійській – «рідина/тверда речовина». Таким чином, вживання одного слова в різних значеннях є природною мисленневою операцією людини: мовна форма (слово) автоматично реконструює в свідомості людини певний фрагмент дійсності, а контекст проявляє смисли (параметри явища), потрібні у тій чи іншій ситуації. Концепт, як ментальне утворення, що ґрунтується на понятті, але не обмежується ним, оскільки охоплює і культурні, історичні, релігійні тощо знання, і досвід, почуття, асоціації людини, знаходить своє «життя» у лексичному значенні слова – чим більш багатий концепт, тим більш розгалужена система лексико-семантичних варіантів у структурі значення слова, яким він вербалізується. Оскільки потенціалу слова для цього не завжди досить, велику роль відіграють фразеологічні одиниці, які заповнюють лакуни.

Ще Л. В. Щерба говорив про однозначне «слово-поняття», яке має пояснюватися «мовним матеріалом» - усіма наявними текстами мови, тобто тлумачення слова у словнику – це спроба подання всього «мовного матеріалу» як узагальнення усіх окремих контекстуальних значень [10, с. 265-304]. Лексикографічні джерела і створюються на основі аналізу усіх зафіксованих у мовленні вживань слова. Але на сучасному рівні розвитку людства фіксації наївної мовної картини світу виявляється недостатньо: створюються тезауруси та енциклопедії – відбувається дифузія наукової та наївної картин світу, що знаходить відбиток у структурі значень слів. Отже, абстрактний рівень співвіднесеності мовного знака з фрагментом дійсності (поняття, концепт) фіксується на рівні норми (у формі словникової дефініції) та «живе» у мовленні (контекстуальне значення слова).

Лінгвісти давно прийшли до висновку, що положення слова визначає, яке з його значень реалізується (Ю. Д. Апресян, А. А. Уфимцева, У. Л. Чейф, В. А. Звегинцев, З. Д. Попова). Коли мова йде про валентність лексичної одиниці, мається на увазі синтаксичний аспект (граматичні якості слова, тобто моделі його синтаксичних залежностей), а також, смисловий аспект (семантична взаємодія одиниць, тобто семантичне варіювання у контексті).

Семантичне узгодження полягає у тому, що складники сполучення не повинні мати семи, які не співпадають. Валентність передбачає обов'язкове або можливе контекстуальне оточення слова, його зв'язки на семантичному та синтаксичному рівнях. Відкриті позиції заповнюються облігаторними або факультативними актантами [7, с. 250]. Щоб визначити склад семантичних валентностей слова, необхідно аналізувати ситуацію, яку воно позначає [1, с. 134], тобто когнітивну схему явища.

Оскільки приклади вживання слова демонструють особливості його сполучуваності, у дослідженні було використано матеріал словникових статей – окрім зазначених дефініцій вони пропонують розлогий перелік словосполучень та фразеологізмів, ілюструючи лексичну та синтаксичну валентність досліджуваної одиниці. Саме у фразеологічних одиницях лексема реалізує власний конотемний потенціал, який базується на образному, оцінному, емотивному та експресивному складниках конотативного значення. Особливістю подання українського лексикографічного матеріалу є нагромадження альтернативних версій кожного словосполучення за рахунок внутрішньомовного варіювання (що виявляє себе в фонетичних та морфологічних варіантах певної лексеми, а також різноманітних граматичних формах) – тому до аналізу вони не залучалися (з більш ніж 90 одиниць до вибірки потрапило 83).

Іменники, як і дієслова, є найактивнішою частиною мови з точки зору сполучуваності: реалізація їхньої валентності дозволяє існування синтаксичних позицій, які заміщуються прикметниками (*пекучі сльози / helpless tears*), займенниками (*їхні сльози, ніяких сліз / her tears*), іменниками (*море сліз, сльози радості / tear gas, floods of tears, tears of joy*), дієсловами (*втирати сльозу, закинули сльози / to wipe tears, to shed a tear*), прислівниками (*багато сліз / a few tears*), словами категорії стану (*добре без сліз*), реченнями [5, с. 41-45]. Спостерігається й селективна сполучуваність – назва рідини комбінується з дієсловами руху рідинної речовини (*сльози течуть, ллються, заливають, капають / tears well up (in smb's eyes), roll / run / stream down (smb's face/cheeks)*); усі конкретні іменники мають тенденцію до вербалізації у контексті їхнього вживання таких ознак денотату, як «речовинність», «матеріальність», «дискретність», «злічуваність», «збірність», «консистенція» тощо [8, с. 134] (*рясні сльози, жодної сльози, море сліз / a flood of tears*); існування серед емотивної лексики розрядів емотивів-номінативів, емотивів-експресивів та емотивів-дескриптивів призводить у межах певних мікротекстів до їхньої взаємодії – емотивно марковані одиниці сполучаються на основі спільних емотивних сем (явище «емотивної конвергенції» за визначенням М. В. Гамзюка [3, с. 4]) (*сльози щастя / hot tears*). Аналіз синтагматичних зв'язків виявляє семантичні характеристики як лівих та правих актантів досліджуваної одиниці, так і ті її семи, які актуалізуються у цьому оточенні.

Обрані одиниці дослідження визначаємо як колокації (комбінації двох та більше слів, що мають тенденцію зустрічатися разом) або фразеологічні одиниці (роздільно оформлені одиниці мови, які є стійкими, повністю або частково семантично трансформованими знаками з конотативним навантаженням). Якщо згрупувати колокації з елементом *сльоза / tear* (переважає вживання форми множини іменника, тобто семантична ознака «збірність») за доповненою класифікацією фразеологічних одиниць В. В. Виноградова, то спостерігаємо наявність усіх структурно-семантичних розрядів:

- фразеологічних зрощень (напр., *адамові слізки 'горілчані напої' / to leave the vale of tears 'померти'*);
- фразеологічних єдностей (напр., *засівати землю слізьми 'бути нещасним' / blood, sweat and tears 'багато зусиль і страждань'*);
- фразеологічних сполучень (напр., *лити сльози градом / to end in tears*);
- фразеологічних виразів (напр., *Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють / Nothing dries as fast as tears*).

Тобто, підтверджується існування явищ преференційності (поєднання з певним словом), вибіркової (сполучання з обмеженою кількістю слів) та ідіоматичності (утворення одиничних сполучень з повністю переосмисленим значенням) [3, с. 15].

Морфологічно-синтаксична класифікація досліджуваного матеріалу з'ясувала наявність ФО, які функціонують як:

-дієслова (59 % вибірки в укр.мові, 48 % – в англ.) – наприклад, *налитися сльозами (про очі), точити сльози, угнати в сльози, кидатися в сльози, лити сльози градом / to burst into tears, to blink away tears, to fight back the tears, to see smth through a mist of tears;*

-іменники (13 % в укр.мові, 20 % – в англ.) – наприклад, *гарячі сльози, мішок сліз ('плакса'), крокодилові сльози / hot tears, bitter tears, crocodile tears;*

-прислівники (5 % в укр.мові) – наприклад, *зі сльозами на очах 'розчулено', до сліз 'дуже', як у котра сліз 'мало';*

-прикметники (2 % в укр.мові, 16 % - в англ.) – наприклад, *у сльозах, тонкий на сльози / without tears 'легкий', close to tears / on the verge of tears 'готовий розплакатися', bored to tears 'дуже знудьгований', blind with tears 'засліплений слізьми';*

-суб'єктно-предикатні конструкції (8 % в укр.мові, 18 % – в англ.) – наприклад, *сльоза сльозу побиває, навертаються сльози на очі, котяться/ линуць сльози по ч.-н., сльози крутяться/ тремтять на/в очах / smb's eyes fill (up) with tears, tears roll down smb's face/cheeks, tears prick smb's eyes;*

-конструкції з сурядним зв'язком (1 %) – *і сміх, і сльози / blood, sweat and tears;*

-речення (11 % в укр.мові, 7 % – в англ.) – *віділлються вовкові овечі сльози, кому на сльози не вистачить, за слізьми і світу білого не бачить; комусь сміх, комусь сльози / The fewer your years, the fewer your tears; God counts women's tears; It'll all end in tears!*

Тобто, у термінах семантики глибинних структур, одиниця *сльози / tears* може відігравати роль як агенса (*Обливають його гіркі сльози / Tears run down his face*), так і пацієнса (*сльоза сльозу побиває, ковтати сльози / to wipe tears, to choke back the tears*), інструмента (*молити когось сльозами, сльозами горю не допоможеш*), мети (*розпикати когось до сліз / to move smb to tears*), причини (*давитися/ захлинатися сльозами, За слізьми і світу білого не бачить / blind with tears*). Мова оперує поняттями, що існують у свідомості мовця та слухача, активізуючи певні смисли і створюючи певні їхні конфігурації [9, с. 93, 115-118].

На рівні семантичної сполучуваності у дієслівних колокаціях ми виявили кілька моделей, у яких досліджувана одиниця (N) реалізується як результат активізації певного смислу когнітивної схеми явища:

-дієслово + (прикметник) + N, де N – 'фізіологічна рідина як симптом емоційного стану, переважно негативного', а фразеологічне значення – '(дуже) плакати': *лити/ роняти/ точити/ ковтати/ утирати (некучі/ горючі/ гіркі/ рясні/ дрібні/ невітійні/ криваві/ палкі/ тихі) сльози, розливатися/ плакати/ ридати/ сходити/ давитися/ захлинатися/ умиватися (гіркими тощо) сльозами / to cry/ shed (hot/ bitter/ helpless) tears;* в українській мові при уточненні категоріально-граматичних значень аспектуальності (початковості, тривалості, раптовості процесу) дієслово може змінювати форму та управління – *ударитися/ кидатися в сльози, заходитися сльозами, розпускати сльози* – 'почати плакати', *наковтатися сліз, виплакати/ спинити сльози, злитися слізьми* – 'припинити плакати', в англійській мові все це зумовлено семантикою дієслова – *to break out/ burst/ dissolve into tears;* інтенсивність процесу може регулюватись як семантикою дієслова або прикметника, так і формою однини іменника – *змахнути/ зронити/ пустити/ ховати/ втирати сльозу / to shed tears/a tear;* єдине словосполучення демонструє актуалізацію позитивності стану, супроводжуваного сльозами – *сміятися сльозами;*

- дієслово + іменник/займенник + (прийменник) + N, де N – 'сльози як засіб впливу (симптом сильного переживання)', а фразеологічне значення – 'каузація емоційної реакції у адресата': *когось можна змусити щось робити, спричинивши жалість, співчуття – благати/ прохати/ молити когось слізьми, виплакувати щось слізьми, пробити когось сльозою, видавити чийсь сльозу, зглянутися на чийсь сльози/ уважити чийсь сльози / to move smb to tears;* можна бути причиною чийогось горя – *доводити/ розпикати когось до сліз, угнати в сльози, виливати (багато) чийхось сліз, пити чийсь сльози / to reduce smb to tears;* мова може йти про полегшення свого або чийогось стану – *випити (горе/лихо) сльозами, обтерти комусь сльози, висушувати чийсь сльозу, зупинити/ заговорити чийсь сльози.*

Ідіоматичні фразеологічні одиниці, як правило, не мають очевидного семантичного зв'язку між загальним фразеологічним значенням та значенням складників: *залишити на сльози* 'не допити чарку як погана прикмета', *кулаками сльози утирати* 'попадати в скрутне

становище', *кому на сльози не вистачить* 'мало' / *the vale of tears* 'тлінне життя', *crocodile tears* 'притворні сльози'. Але прислів'я, приказки схильні актуалізувати первинний смисл досліджуваного емотиву-дескриптиву – 'симптом нещастя/ стан нещастя': *Сльозами горю не поможеши, Сиротою жити – сльози лити* / *A drop of love can bring an ocean of tears*.

Стилістична маркованість окремих одиниць простежується в обох мовах дослідження: *адамові слізки*_(жартівл.) 'горілчані напої', *зозуліні сльози*_(ботаніч.) 'трав'яниста рослина з гронами дрібних зеленувато-жовтуватих квітів', *мішок сліз*_(зневажл.) 'плаксива людина', *умиватися сльозами*_(нар.-поет.) / *to bore smb to tears*_(inform.), *floods of tears*_(inform.), *to bring a tear for Nelson*_(slang) 'мочитися'.

Отже, аналіз фразеологічного матеріалу словникових статей одиниці *сльоза* / *tear* доводить існування такої семантичної універсалії, як співпадіння слів різних мов за денотативним компонентом та неспівпадіння за конотативним: виявляємо як еквівалентні одиниці, так і напівеквівалентні або безеквівалентні колокації – чим більше словосполучення втрачає статус вільного, тим менше шансів знайти його еквівалент в іншій мові. Семантичні особливості досліджуваних ФО варті окремої розвідки, наш аналіз демонструє той факт, що в колокаціях реалізується переважно перше значення лексеми *сльоза* / *tear* – 'рідина з очей як симптом стану людини', але сбме значення словосполучень прирівнюється в результаті до ЛСВ₂ – 'процес виділення рідини з очей через стан'. Тобто, характерним є метонімічне перенесення назви – з симптому на стан або процес. Вживання ж метафоричного образу знайдено в поодиноких випадках: наприклад, українська ФО *засівати землю слізьми* експлуатує аналогію між зерном та сльозами, англійська приказка *The soul would have no rainbow if the eyes had no tears* прирівнює сльози до дощу, після якого буває веселка у душі.

Результати дослідження демонструють, що «сусідами» одиниці *сльоза* / *tear* в колокаціях є слова різних частин мови (з перевагою дієслів), які матеріалізують власне її значення, називаючи якісні характеристики, спосіб появи або руху, його інтенсивність або тривалість, зв'язок явища з іншими симптомами (сміхом, проблемами з диханням або зором), місце появи (очі) або руху (щоки, обличчя), спосіб усунення, здатність бути засобом впливу на інших. Крім того, підкреслюється невідконтрольність сліз людині, вони досить часто персоніфікуються. Фразеологічні одиниці акцентують символічність сліз – вони переважно асоціюються з горем, стражданням, бідністю (в українських пареміях), спокутою (в англійських), але є зв'язок і з такими почуттями, як щастя та полегшення. В обох мовах існує погляд на сльози як на слова серця та як на жіночу зброю, але це не має відбитку на рівні словникового тлумачення слова в обох мовах.

Полісемія утворюється в мовленні – у процесі використання слова у новому контексті задля назви денотата, який сприймається мозком людини як схожий або суміжний із денотатом, який асоціюється з цим словом. Нове вживання може поступово стати окремим значенням, отримуючи «закріплення» у сталих виразах. Отже, загальне лексичне значення слова дійсно проявляється лише у випадках свого часткового вияву і пізнається лише за сукупністю своїх виявів. Перспективою дослідження є простеження реалізації семантики лексеми *сльоза* / *tear* в різних дискурсах.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды. Том 1. Лексическая семантика. – 2-е изд. – М.: Языки русской культуры, 1995. – 464 с.
2. Апресян Ю. Д. Английские синонимы и синонимический словарь: [послесловие] / Ю. Д. Апресян // Англо-русский синонимический словарь / [Ю. Д. Апресян, В. В. Ботякова, Т. Э. Латышева и др.] – М.: Рус. яз., 1979. – С. 500-543.
3. Гамзюк М. В. Емотивність фразеологічної системи німецької мови (досвід дослідження в синхронії та діахронії): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. „Германські мови” 10.02.04 / М. В. Гамзюк. – К., 2001. – 31 с.
4. Григоренко Н. М. Семантична структура слова та структура значення (на прикладі українського *СЛЬОЗА* та англійського *TEAR*) / Н. М. Григоренко // Наукові записки. – Кропивницький: Видавець Лисенко В. Ф., 2017. – Вип. 154. – С. 451-457.
5. Морковкин В. В. Опыт идеографического описания лексики (анализ слов со значением времени в русском языке) / В. В. Морковкин; [под. ред. Л. А. Новикова]. – М.: Изд-во Москов. ун-та, 1977. – 168 с.
6. Словник української мови: в 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
7. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с.

8. Уфимцева А. А. Лексическое значение : Принцип семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева ; [отв. ред. Ю. С. Степанов]. – М. : Наука, 1986. – 240 с.
9. Чейф У. Л. Значение и структура языка / У. Л. Чейф ; [пер. с англ. Г. С. Щура ; послесл. С. Д. Кацнельсона]. – М. : Прогресс, 1975. – 432 с.
10. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии / Л. В. Щерба // Языковая система и речевая деятельность. – Л. : Наука, 1974. – С. 265–304.
11. Collins English Dictionary – Complete and Unabridged, 12th Edition 2014. – HarperCollins Publishers, 2014. – Режим доступа : <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/tear>
12. Random House Kernerman Webster's College Dictionary, 2014. Dictionaries Ltd. Copyright 2005, by Random House, Inc. – Режим доступа : <http://www.thefreedictionary.com/tear>
13. The Concise Oxford English Dictionary. – Oxford University Press, 2016. – [Електронний ресурс].
14. WordNet 3.0. Copyright 2005 by Princeton University [Електронний ресурс].

REFERENCES

1. Apresjan, Ju. (1995). Izbrannyje trudy. Leksicheskaya semantika. [Lexical Semantics]. Moskva: Jazyki russkoj kultury.
2. Apresjan, Ju. (1979). Anglo-russkiy sinonimicheskij slovar. [English-Russian Dictionary of Synonyms].
3. Gamzuk, M. V. (2001). Emotyvnist fraseologichnoyi systemy nimetskoyi movy. [Emotiveness of the German Phraseological System]. Kyiv.
4. Grygorenko, N. M. (2017). Semantychna systema slova ta struktura znachennia (na prykladi *СЛІЗОЗА* ta *TEAR*). [Word Semantic Structure and Meaning Structure (using the example of Ukrainian *СЛІЗОЗА* and English *TEAR*). Kropyvnytskyi.
5. Morkovkin, V. V. (1977). Opyt ideograficheskogo opisaniya leksiki. [The Experience of Ideographical Description of Lexis]. Moskva.
6. Slovnyk ukrayinskoyi movy. (1970-1980). [<http://sum.in.ua>].
7. Tenyer, L. (1988). Osnovy strukturnogo sintaksisa. [The Basis of Structural Syntax]. Moskva: Progress.
8. Ufimtseva, A. A. (1986). Leksicheskoye znachenije: printsip semiologicheskogo opisaniya leksiki. [Lexical Meaning: the Principle of Semiological Description of the Lexical System]. Moskva: Nauka.
9. Chafe, W. (1975). Meaning and the Structure of Language. Chicago: The University of Chicago Press.
10. Shcherba, L. V. (1974). Opyt obschey teorii leksikografii. [The Experience of General Theory of Lexicography]. Leningrad.
11. Collins English Dictionary – Complete and Unabridged, 12th Edition 2014.
12. Random House Kernerman Webster's College Dictionary, 2014.
13. The Concise Oxford English Dictionary. Oxford University Press, 2016.
14. WordNet 3.0. Copyright 2005 by Princeton University.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Григоренко – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: зіставна лексична семантика, емотивна лексика.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Natalia Grygorenko – Candidate of Philological Sciences, Senior Teacher of the Department of English Language and Methodology, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: studying contrastive lexical semantics, emotive units.

УДК 811. 161. 2'28

СУЧАСНА ТЕКСТОГРАФІЯ ДІАЛЕКТНОСІЇВ СТЕПОВОЇ ГОВІРКИ

Тетяна ГРОМКО (Кропивницький, Україна)
e-mail: tvhromko@i.ua

ГРОМКО Тетяна. СУЧАСНА ТЕКСТОГРАФІЯ ДІАЛЕКТНОСІЇВ СТЕПОВОЇ ГОВІРКИ

У статті описується сучасний стан текстології говірки села Пищаний Брід Добровеличківського району Кіровоградської області степового говору південно-східного наріччя. Наводяться приклади уже висвітлених і досі не опублікованих зразків діалектних текстів цієї говірки. З'ясовано значення діалектних текстів для вивчення української мови та її говорів, а також окреслено перспективи збирання матеріалів для текстотеки говірки і створення належної емпіричної бази для досліджень діалектного мовлення, поповнення корпусу текстів української діалектної мови. Автор підкреслює перспективність цього напрямку мовознавчого дослідження в плані опублікування текстів місцевого мовлення.

Ключові слова: говірка, степовий говір, діалектний текст, фонетична транскрипція, село Пищаний Брід.

ГРОМКО Tatiana. MODERN TEXOGRAPHY OF STEPPE DIALECT SPEAKERS

For an objective picture of the linguistic characteristics of a particular territory, it is necessary to study in detail the content of its fragments – individual dialects. Such a task today is relevant and scientifically predetermined. This is especially true for the little-studied newly created South-Eastern dialects. Among the various types of sources of studying dialects in the first place, scientists rightly call the textography of dialect – samples of dialectal speech within the same dialect, recorded by phonetic transcription. The article describes the modern state of the textography of the dialect of the village Pishchanyi Brid Dobrovelichkivsky district of the Kirovograd region of the steppe dialect of the southeastern dialect. Examples of the already unpublished examples of dialectal texts of this dialect are given.